

פּהָהִים וּצִיִּדִים

גן לאומי
ושמורת טבע ארבל

החוברת של:

שלכם באהבה וחיבוק,
ארצי

ילדים שלום,
אני ארצי. אני הרפתקן, אני צעיר כמוכם, אני יעל,
ואני אוהב לטייל ברחבי ישראל.
ביקרתי במבצר נמרוד, בבניאס, במערות בית שערים,
בגמלא, באפולוניה ובבריכת המשושים.
במדבר, בחורש, בחוף ובים...מטייל ושומר על כולם.
רוצים להצטרף אליי? ליהנות, ללמוד דברים חדשים
ולשמור על הסביבה? רוצים? מצויין!
אז בואו נטייל באהבה.
קחו החוברת, מים, כובע ונעליים והפעם נטייל
בשמורת הטבע והגן הלאומי ארבל.
נעלה אל המצוק, נרד אל המצודה,
ובכל מקום נפתור את החידה.
בסוף הטיול תוכלו להתייצב לטקס התחייבות,
לקבל את התג ולהצטרף אליי ואל החברים -
להיות פקחים צעירים.

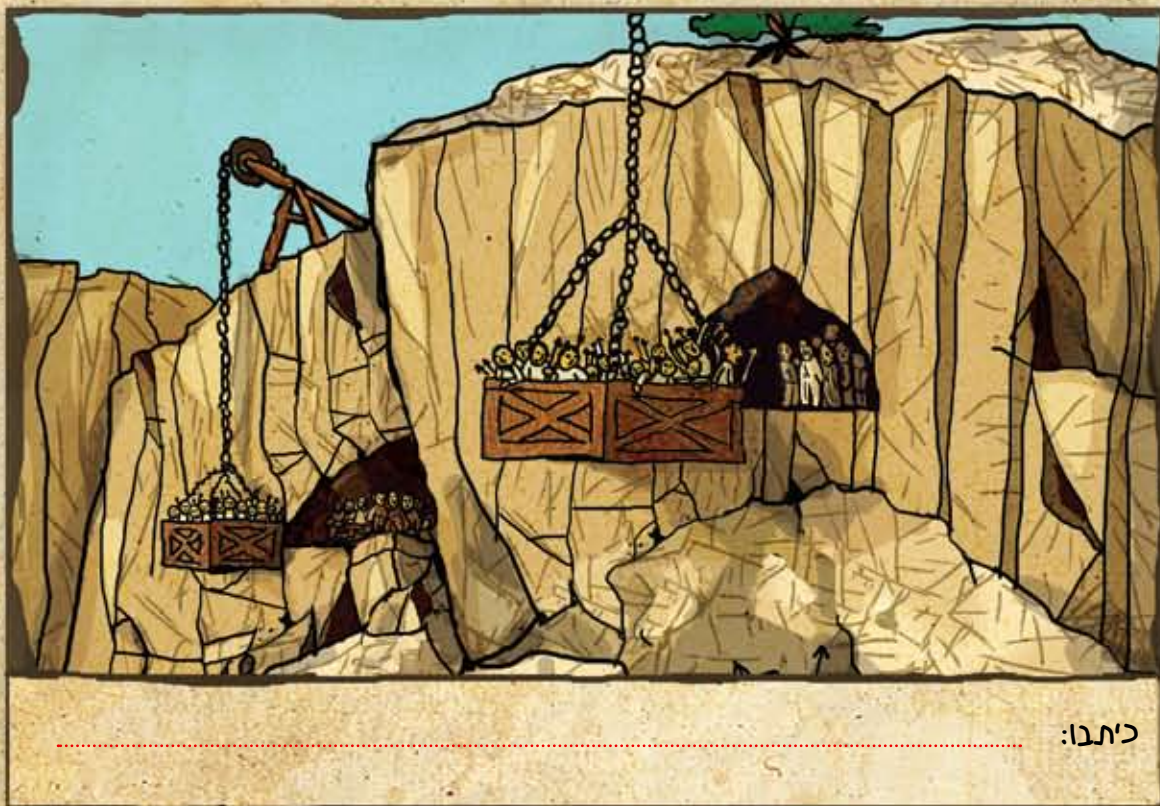

משימה 1 - איך כובשים מצוק?

לפני קצת יותר מ-2000 שנה, בחורף קשה במיוחד, הגיע לכאן המלך הורדוס, כדי להכניע קבוצת יהודים שמרדו בו. המורדים חיו בכפר מערות שנבנה בסלע המצוק, ממעט מתחתיכם. כדי להבין איך נראה הכפר הסתכלו ממול, על המערות שבמצוק הר נ'תאי. הכפר אמנם היה קרוב, אבל הגישה אליו הייתה קשה ומסוכנת.

התבוננו בציור וגלו:

מה התבולה המתוחכמת והמסוכנת, שבזכותה הצליח הורדוס להכניע את המורדים?

למשימה הבאה - המשיכו עם השביל השחור, עד למצפור עץ החרוב.

משימה 2 - מי אני ומה שמי?

הסתכלו סביב סביב ונסו לזהות בשטח את המקומות המופיעים באיורים.
לאחר מכן חברו בקו בין המקום לשמו. הרמזים יעזרו לכם.

1.

שוכן למרגלות המצוק, בואדי,
שבערבי'ת פירוש שמו "היונים"

2.

מתחרז עם "חילזון"

3.

כאן נמצא ההר השני בגובהו
במדינה ובו שמורת טבע גדולה.

4.

אחת מארבע ערי הקודש
בארץ ישראל.

5.

כאן גדלה מרים המגדלית, שליוותה
את ישו בדרכו האחרונה.

6.

יש החושבים שמקור שמי'
הוא כלי נגינה, שהצורה
שלי דומה לצורתו.

9. אני שריד של הר געש.
התפרסמת בזכות הקרב המפורסם
בין הצלבנים למוסלמים.

8. "...בבקעת ארבל יצמח טובו, מנחם
בן עמיאל פתאום 'בוא...'"

7. הוקמת על ידי הורדוס כמתווה
לקיסר טיבריוס.

נ כנרת

ו בקעת ארבל

ד קרני חיטים

ש הר חזון

י רכס מירון

ח צפת

ב מגדל

ד טבריה

מ ואדי חמאם

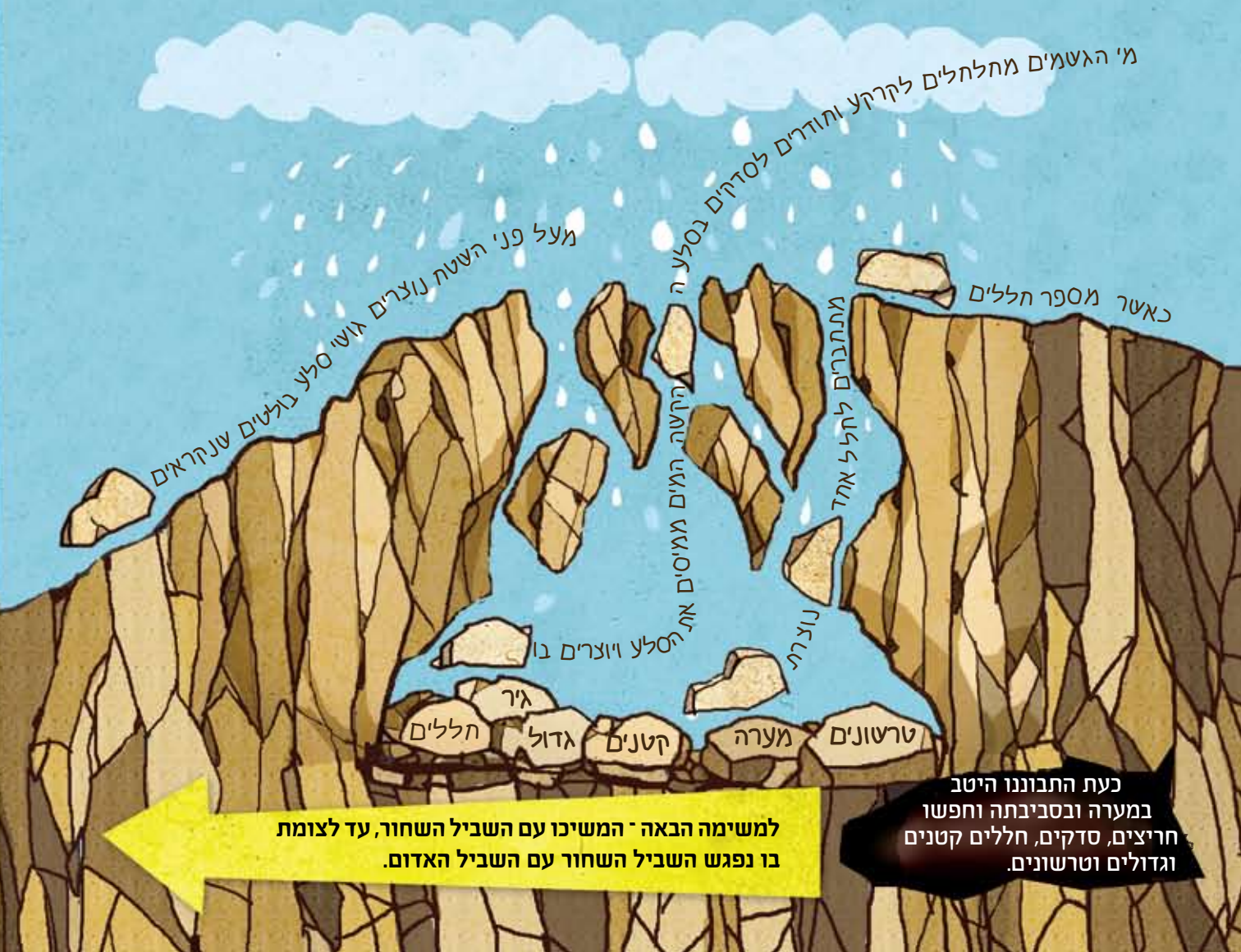
כעת, רשמו את האות שלצד שם המקום בהתאמה למספר המידה, ותגלו מיהו
"מנחם בן עמיאל" שיגיע, על פי המסורת, מבקעת ארבל.

למשימה הבאה - המשיכו עם השביל השחור למערה הגדולה.

1 2 3 4 5 6 7 8 9

משימה 3 - מטיפה קטנה למערה גדולה

הגעתם למערה קארסטית. זוהי מערה טבעית. גם כפר המערות, שתראו בהמשך, נבנה ממערות כאלו. שם חלק מהמערות עבר חציבה כדי להתאימן לצרכי המורדים. עקבו אחר הטיפות בצוור וגלו מהי מערה קארסטית ואין היא נוצרת. את המילים החסרות תוכלו למצוא למטה, בתחתית המערה.

למשימה הבאה - המשיכו עם השביל השחור, עד לצומת
בו נפגש השביל השחור עם השביל האדום.

כעת התבוננו היטב
במערה ובסביבתה וחפשו
חריצים, סדקים, חללים קטנים
וגדולים וטרשוניים.

משימה 4 - על פרשת דרכים

הביטו למעלה לעבר המצוק ודמיינו את חיליו של הורדוס מסתלסלים מההר למטה, עד שהם ניצבים ממש מול פתחי המערות והמורדים. בידיהם כידונים ארוכים ולפידי אש, והם נכונים לקחת את הגברים הנעים והילדים בטבי ולהרוג את המתנגדים.

לו אתם המורדים, כיצד הייתם בוחרים לפעול ברגע כזה?

התקדמו מעט והביטו למעלה. המצודה שאתם רואים לבנתה בתקופה המוסלמית על גבי כפר המערות הנטוש. המערות הורחבו וחוברו ביניהן במסדרונות. פתחי המערות נסגרו בחומת הגנה ונבנו מגדלי שמירה.

למשימה הבאה - המשיכו במעלה השביל האדום והתכוננו לטיפוס אל המבצר התלוי שמעליכם. לפני שתצאו לדרך, קראו היטב את ההנחיות הבאות...

משימה 5 - תעלומות במבצר התלוי

כעת אתם מוזמנים לטפס במעלה
המדרגות אל המצודה, לחקור
ולפתור תעלומות שונות
ומשונות. בהצלחה!

תעלומה טייט'ת:

המסיכו קדימה למגדל הפינה. למגדל חלון
מיוחד - ארון וצר. כיצד נקרא חלון כזה?
____ ר ____ ר ____ מה רואים
כשמתבוננים ממנו למטה?

למשימה הבאה - מצאו לכם מקום מוצל ונעים במצודה.

תעלומה חמישית:

המשיכו מעט קדימה. מימינכם
מעקה מעל פתח ברצפה. התבוננו
למטה. כעת, נסו לפתור שוב את
התעלומה הראשונה.

תעלומה רביעית:

המשיכו במעלה המדרגות והיכנסו למגדל
השער. צאו מהמגדל וספרו כ-20 צעדים.
מימינכם 4 מדרגות יורדות לבור מטוית.
היהודים שחיו כאן נהגו לטבול במי הבור הזה
כדי להיטהר. מהו הבור? מ _____ ה _____

תעלומה שליטית:

כעת הסתובבו עם פניכם אל הנוף.
מטמאלכם שרידי מגדל עגול. המגדל,
כמו המצודה כולה, נבנה משילוב של
שני סוגי אבן. מאיזה סלע נחצבו האבנים
הלבנות? _____ מאיזה סלע נחצבו
האבנים השחורות? _____ ז _____

תעלומה שנייה:

לרגליכם רשת ברזל מעל בור.
הטיח על קירות הבור מרמז שהבור
הכיל _____ (רמז: בלי בורות
כאלו המורדים לא היו יכולים
לחיות כאן).

תעלומה ראשונה:

עלו במדרגות אל המבצר. ספרו
כ- 33 מדרגות וחפצו מדרגה שונה
בצורתה ובצבעה. מאין הגיעה לכאן?
כדי לפתור את התעלומה המשיכו
לטפס במדרגות, עד לפתח המוביל
למערה. היכנסו פנימה, פנו שמאלה
וטפסו במדרגות הברזל לקומה
השנייה. הדברים יתבהרו בהמשך...

משימה 6 - כולנו שומרי הטבע!!

ברשות הטבע והגנים
אנשים רבים שפועלים
למען שמירת ערכי הטבע,
הנוף והמורשת בישראל.

אתם מוזמנים להכיר כמה מהם.

העבירו קו בין הדמות
לתפקידה בשטח:

אני נציג בעלי החיים והצמחים בשמורה.
אני מקפיד שהמטיילים ילכו בטבילים
המסומנים, מונע ציד חיות בר וקטיף
צמחים מוגנים.

אני חוקר את בעלי החיים והצמחים
בשטח ובונה תכניות לשמירתם.

אקולוג

משמר

באתי לכאן כדי להכיר את ארצי, ליהנות
מיופיה וללמוד דברים חדשים. כשאני
מטייל אני מקפיד שלא לפגוע בה,
בצומח ובעתירות.

תפקידי לדאוג לעתירות שנתגלו
במקום ולוודא שלא ימשיכו להיהרס.
אני מחזק קירות עתיקים, משחזר
קשתות אבן ותומך במבנים. כך אני גם
מבטיח את ביטחונכם, המטיילים.

פקח צעיר

למשימה הבאה - רדו חזרה ופנו שמאלה,
עם השביל האדום (למעלה). המשיכו עד
לקבוצת העצים, למרגלות המצוק.

פקח

משימה 7 - אקולוגים צעירים

מצוק הארבל מהווה בית גידול חשוב ויחודי למגוון בעלי חיים, שמוצאים כאן מים, מזון, מסתור והגנה.

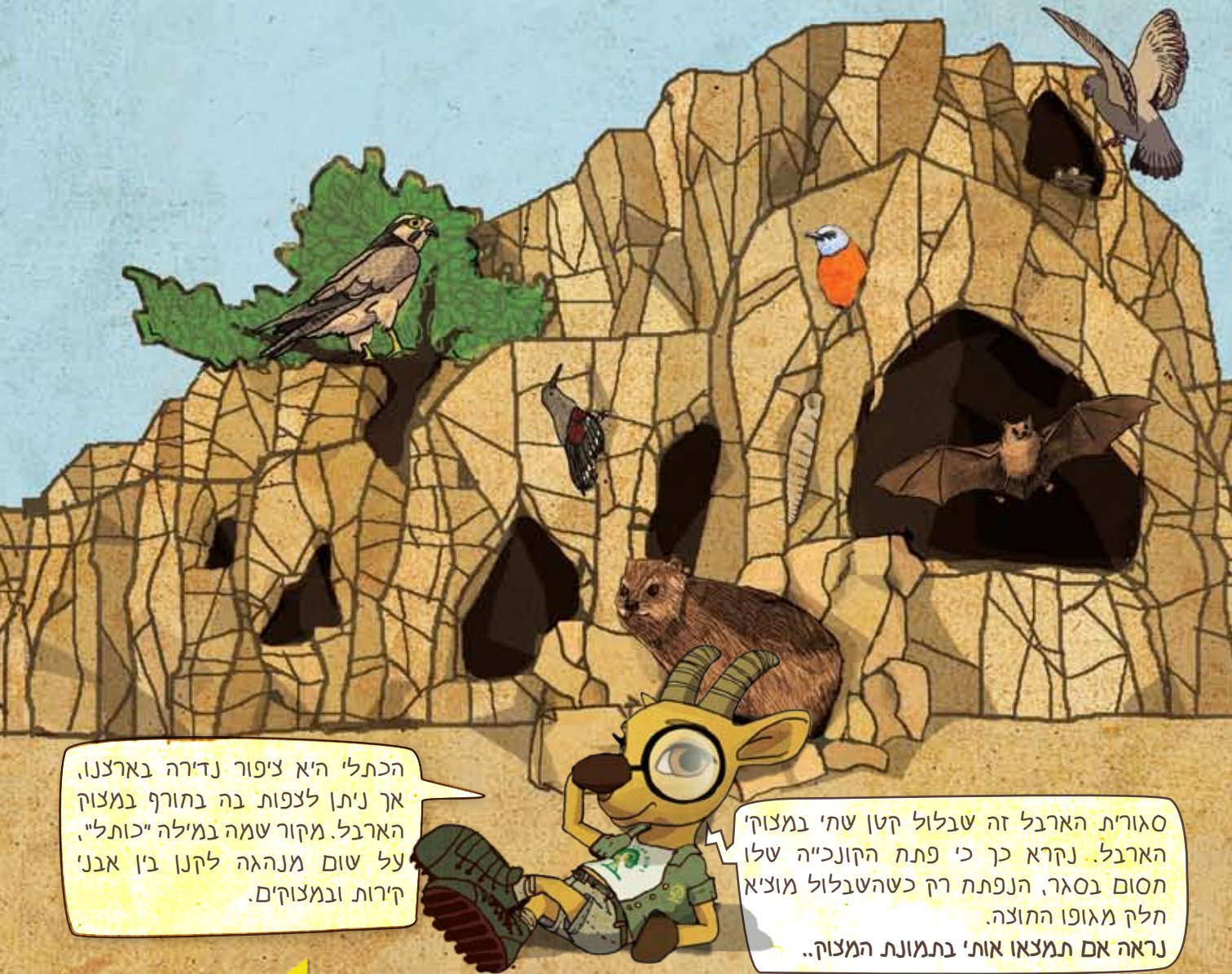
הסתכלו ברשימת בעלי החיים וסמנו רק את אלו שמצוק הארבל משמש עבורם בית גידול.
(רמז: שימו לב גם לשמות שלהם)

פ. שפן סלע	ח. יונת סלע	ע. בתלי	ר. סגורית הארבל
ב. עיט צפרדעים	ו. אילנית	י. עטלף	נ. אמנון ("מושט")
ש. ארנבת	ז. דב	ג. שפיפון (נחש)	
ק. בז צוקים	צ. צוקית (ציפור)	נ. חסידה	

כעת, אספו את האותיות שלצד בעלי החיים שסימנתם וכתבו אותם לפי הסדר:

_____

הכתלי' היא ציפור נדירה בארצנו,
אך ניתן לצפות בה בחורף במצוק
הארבל. מקור שמה במילה "כותל",
על שום מנהגה לקנן בין אבני
קירות ובמצוקים.

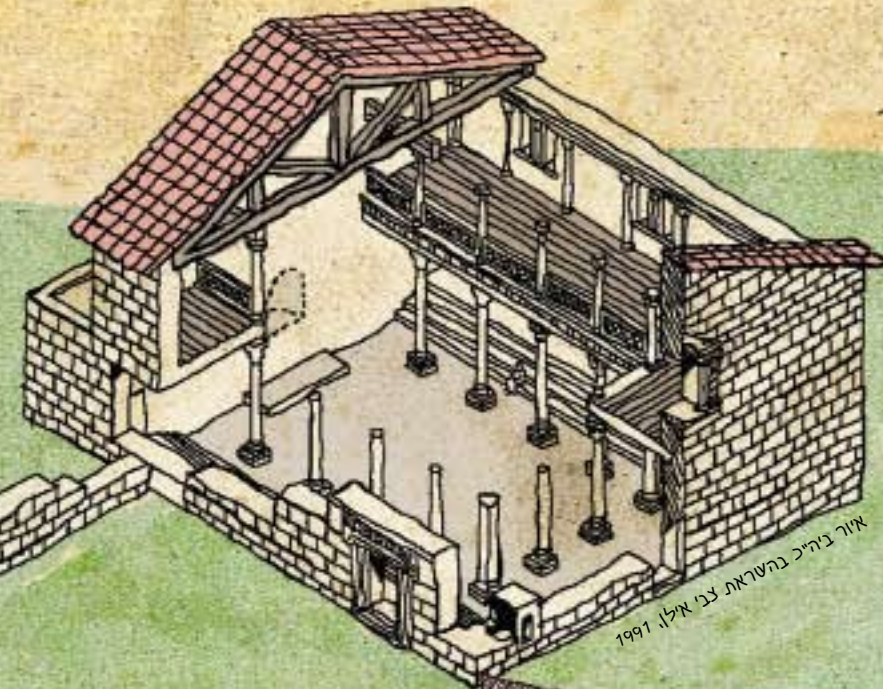
סגורית הארבל זה שבלול קטן שח' במצוק
הארבל. נקרא כך כי פתח הקונכיה שלו
חסום בסגר, הנפתח רק כשהשבלול מוציא
חלק מגופו החוצה.
נראה אם תמצאו אות' בתמונת המצוק..

כל הכבוד! סיימתם לפתור את כל החידות והתעלומות שבחבורת. כעת,
נותרה לכם רק משימה אחת אחרונה - לטפס בזהירות את מצוק הארבל
ולחזור חזרה. אז תוכלו להיות גם אתם "פקחים צעירים".

משימה לקינוח - תעלומות בית הכנסת

לפני שאתם נפרדים מהארבל, בקרו בבית הכנסת העתיק המפואר. המבנה בלט בזכות גובהו ובזכות היותו בנוי אבן גיר לבנה, בניגוד לבתי הישוב שנבנו מאבן בזלת שחורה. הארכיטקטולוגים שהגיעו לכאן מצאו את שרידי בית הכנסת השרוף מפוזרים על הרצפה. בפניהם עמדה משימה מורכבת ומאתגרת: לפענח את חידות בית הכנסת.

נסו גם אתם!

1. הארכיטקטולוגים מצאו בשטח עדויות ל-12 בסיסי עמודים. למרבה הפתעתם, בשטח היו מפוזרים 24 עמודים. אך אפשר להסביר את זה? (היעזרו באיור בית הכנסת).

2. בקיר הדרומי בנויה גומחה מעוגלת. למה שימשה? (שימו לב לכיוון הגומחה).

3. בחלקו המזרחי של הקיר הצפוני מתקן מיוחד. מעין ארון שנחצב בגוש סלע. לארון פתח קטן שנסגר בדלת מחוץ לבניין. למה שימש המתקן?

4. בשטח נתגלו חלקיו של סער גדול ומפואר, שגובהו יותר מ-3.5 מ'. והוא עשוי מיקשה אחת! כיצד הובילו לכאן כזה סער בשלמותו? (רמז: ואולי לא הובילו אותו?)

התחייבות הפקח/ית הצעיר/ה
אני פקח/ית צעיר/ה בישראל
אמשיך לבוא לטבע, ללמוד ולטייל.
אספר למכרים ולחברים
על מה שלמדתי ועל "פקחים צעירים".

אני מתחייב/ת לשמור בכל האתרים
על בעלי החיים, הצמחים והמבנים העתיקים.
אקפיד לטייל בשבילים,
לשמור על הניקיון ועל הכללים.
כך אשמור על ארצי הנהדרת
שתהיה נעימה ויפה לתפארת.

על החתום:

חתימת הפקח

שם הפקח

גן לאומי ושמורת טבע ארבל
ניתן באתר

תאריך

פקחים צעירים ברחבי הארץ:

1. שמורת טבע תל דן
2. שמורת הטבע נחל חרמון (בניאס)
3. גן לאומי מבצר נמרוד
4. שמורת טבע משושים
5. שמורת טבע גמלא
6. שמורת טבע נחל עמוד
7. גן לאומי בית שערים
8. גן לאומי קיסריה
9. גן לאומי אפולוניה
10. גן לאומי ירקון
11. גן לאומי עין חמד
12. גן לאומי בית גוברין
13. גן לאומי אשקלון
14. גן לאומי הרודיון
15. שמורת טבע עינות צוקים

להתראות בגנים
ובשמורות הטבע

